

Consultatieverslag Kunst & Cultuur

Verslag n.a.v. de tweede consultatiefase

Achtergrond

In maart 2018 zijn 9 ontwikkelteams met daarin leraren en schoolleiders uit het primair en voortgezet onderwijs begonnen met de ontwikkeling van bouwstenen voor de leergebieden Nederlands, Engels/Moderne vreemde talen, Rekenen & Wiskunde, Digitale geletterdheid, Burgerschap, Bewegen & Sport, Kunst & Cultuur, Mens & Maatschappij en Mens & Natuur. Deze bouwstenen vormen de basis voor de herziening van kerndoelen en eindtermen.

De ontwikkelteams werken per leergebied aan een visie, grote opdrachten, en bouwstenen van kennis en vaardigheden. Deze producten worden in vijf ontwikkelsessies door de ontwikkelteams uitgewerkt. Na elke ontwikkelsessie volgt er een consultatieperiode waarin de betrokkenen worden bevraagd om inbreng te leveren op de tussenproducten, zodat de teams op basis daarvan deze verder kunnen aanscherpen en verrijken. In het consultatieverslag wordt u meegenomen in de keuzes die zijn gemaakt in het herzien van deze tussenproducten. Het tweede tussenproduct van de ontwikkelteams, de grote opdrachten, was voor een landelijke consultatie voorgelegd in de consultatieperiode van 5 juni tot 6 juli 2018. U kunt de bijgestelde visie en de bijgestelde grote opdrachten voor het leergebied Kunst & Cultuur lezen op onze website: <https://curriculum.nu/tussenproducten-en-feedback/>.

In dit consultatieverslag worden het verloop van het tweede consultatieproces, de reacties die dit heeft opgeleverd en de manier waarop deze zijn benut om het tweede tussenproduct - de grote opdrachten- aan te passen, beschreven. Meer informatie over de aanpak van het consultatieproces leest u in de bijlage van dit document.

Van 3-5 oktober 2018 vond de derde ontwikkelsessie plaats. In deze ontwikkelsessie zijn op basis van zeer constructieve feedback, ontvangen tijdens de tweede consultatiefase (5 juni tot en met 6 juli 2018), de grote opdrachten en de visie bijgesteld. Tevens is gekeken naar de samenhang tussen de grote opdrachten van het leergebied Kunst & Cultuur en naar de samenhang tussen de grote opdrachten van het leergebied Kunst & Cultuur en andere leergebieden.

2. Samenvatting

Ook deze keer heeft het ontwikkelteam Kunst & Cultuur weer dankbaar gebruik gemaakt van de grote hoeveelheid constructieve feedback. In de feedback zaten waardevolle suggesties voor grote opdrachten, tips voor literatuur en een groot aantal concrete voorstellen. Veel van deze suggesties zijn verwerkt. Dit heeft geleid tot een bijgestelde visie en bijgestelde grote opdrachten. Aan de visie zijn definities toegevoegd en er is een visualisatie opgenomen. Uit de visualisatie die als onderlegger dient voor het gehele leergebied Kunst & Cultuur blijkt de samenhang tussen de visie en de grote opdrachten. De grote opdrachten hebben een duidelijke focus meegekregen, zijn onderscheidend gemaakt en de titels zijn verbreed en bijgesteld. Het resultaat is dat er een samenhangend geheel ligt van visie en grote opdrachten.

3. Aanpassingen ten behoeve van tussenproduct 2 'grote opdrachten'

Inleiding

Ter voorbereiding van ontwikkelsessie drie is alle feedback inclusief de bijlagen die het ontwikkelteam heeft ontvangen door alle leden bestudeerd. Een selectie van leden van het ontwikkelteam heeft op basis van de feedback aandachts- en bespreekpunten opgesteld. Aandachtspunten betreffen de punten uit de feedback die zonder discussie verwerkt zijn. Bespreekpunten zijn thema's of onderwerpen waarover in het ontwikkelteam een inhoudelijke discussie is gevoerd, waarna het ontwikkelteam een standpunt heeft ingenomen.

Aandachtspunten

De aandachtspunten hebben vooral betrekking op de verduidelijking van de visie, de leesbaarheid van de grote opdrachten en de verbreding van de titels van de grote opdrachten. Het ontwikkelteam heeft aan de hand van onderstaande adviezen teksten bijgesteld:

- Werk in de visie definities uit over erfgoed, maken, meemaken, betekenis geven en reflectie op werk- en leerproces.
- Expliciteer het kwalificerende karakter van het leergebied Kunst & Cultuur in de visie en in grote opdrachten.
- Voeg leeswijzers en verbindende teksten toe.
- Maak duidelijk wat de ontwerpcriteria zijn voor de grote opdrachten.
- Let op de leesbaarheid van het geheel.
- Verbreed titels naar kunst en cultuur.
- Verwijs waar relevant naar betekenisgeving.
- Benadruk waar mogelijk de sociale functies van maken en meemaken.
- Integreer kunst- en cultuurhistorie.
- Besteed waar mogelijk aandacht aan loopbaanoriëntatie.
- Check of de grote opdrachten herkenbaar zijn voor alle disciplines.

Het resultaat is als volgt: alle grote opdrachten en de visie zijn verder aangevuld, aangescherpt en verduidelijkt. Het taalgebruik is meer op elkaar afgestemd zodat er meer eenheid ontstaat en de leesbaarheid groter is. Er zijn verschillende definities geformuleerd om meer duidelijkheid te bieden en minder ruimte laten voor interpretatie. In de visie en in de grote opdrachten is verder uitgewerkt wat de relevantie van elke grote opdracht is en de bijdrage die de grote opdrachten leveren aan de drie hoofddoelen van het onderwijs (persoonsvorming, socialisatie en kwalificatie). In alle grote opdrachten wordt naar de brede vaardigheden verwezen. Oriëntatie op jezelf je studie en je loopbaan is onderdeel van de brede vaardigheid: manieren van jezelf kennen. Aangenomen wordt dat alle bijgestelde grote opdrachten herkenbaar zijn voor alle disciplines.

Bespreekpunten

De thema's of onderwerpen waarover in het ontwikkelteam een inhoudelijke discussie is gevoerd gaan over:

- de ontwerpcriteria voor het ontwikkelen van grote opdrachten
- het onderliggende kader voor het leergebied Kunst & Cultuur
- de herkenbaarheid van de grote opdrachten voor primair en voortgezet onderwijs
- de herkenbaarheid voor de disciplines

- de overlap tussen grote opdrachten
- de inhoud van nog te ontwikkelen grote opdrachten
- de titels van grote opdrachten
- talentontwikkeling

Ontwerpcriteria voor het ontwikkelen van grote opdrachten

Uit de feedback blijkt dat vakverenigingen behoefte hebben aan een duidelijker beeld van de onderliggende ontwerpcriteria die gehanteerd zijn voor de grote opdrachten. Het ontwikkelteam heeft dit verduidelijkt door een visualisatie toe te voegen aan de visie die dient als onderlegger voor het gehele leergebied Kunst & Cultuur. Centraal staat het ontwikkelen van het artistiek-creatief vermogen (grote opdracht A) in de context van de omgeving, de maatschappij en de wereld, in het heden, het verleden en de toekomst. Langs twee inhoudelijke lijnen 'maken en betekenis geven' en 'meemaken en betekenis geven', zijn onderscheidende en samenhangende grote opdrachten ontwikkeld. De grote opdrachten besteden op het niveau van leergebiedvaardigheden, disciplinevaardigheden en brede vaardigheden aandacht aan kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. Dit zijn de hoofddoelen van het onderwijs. Het ontwikkelteam is van mening dat de uitwerking richting geeft en ruimte biedt om in de praktijk accenten te leggen en verbindingen te leggen tussen grote opdrachten. Om dat laatste punt te benadrukken heeft het ontwikkelteam besloten om na een grote opdracht met het accent op 'maken en betekenis geven' een grote opdracht met het accent op 'meemaken en betekenis geven' te plaatsen. De grote opdrachten wisselen elkaar af, er is geen vaste volgorde. Alleen voor opdracht A (ontwikkel artistiek-creatief vermogen) ligt dat anders, dat is de basis. De nummering is vervangen door (voorlopig) letters. Bedoeld om naar te kunnen verwijzen, ter ondersteuning tijdens discussies.

Het onderliggende kader voor het leergebied Kunst & Cultuur

Het overgrote deel van de feedback onderschrijft het onderliggende kader en de tweedeling in 'maken' en 'meemaken' en noemt dit een heldere verdeling. Voor een deel van de universitaire lerarenopleidingen was de tweedeling minder herkenbaar. Zij gaven het advies om een extra lijn 'betekenis geven' toe te voegen aan het gekozen kader. Het ontwikkelteam houdt vast aan de genoemde tweedeling, aangezien deze door de meerderheid van de respondenten goed is ontvangen, maar voegt 'Betekenis geven' toe aan de beide inhoudelijke lijnen. Het kader zal daarmee bestaan uit 'maken en betekenis geven' en 'meemaken en betekenis geven'. In de visie zijn de definities hiervan opgenomen. Het ontwikkelteam is van mening dat betekenisgeving niet los gezien kan worden van de context en altijd plaatsvindt altijd in samenhang met maken of meemaken. Met de woordkeuze - betekenisgeving en reflecteren - wil het ontwikkelteam het onderscheid maken tussen respectievelijk duiden en contextualiseren van artistiek werk en reflecteren op het werk- en leerproces. Beide vaardigheden zijn onlosmakelijk verbonden met maken en meemaken. Gezien de feedback lijkt dit de beste optie en het meest passend bij het brede werkveld (po tot vo). Op het moment dat het ontwikkelteam aan de slag gaat met de uitwerking van kennis en vaardigheden in bouwstenen zullen tevens aanbevelingen gedaan worden voor de vakken in de bovenbouw en het vervolg van het traject.

Herkenbaarheid van de grote opdrachten voor primair en voorgezet onderwijs

Scholen voor voortgezet onderwijs, verschillende maatschappelijke organisaties, vakverenigingen en vervolgoopleidingen gaven aan de grote opdrachten *in behoorlijke mate* te herkennen. Door de universitaire lerarenopleidingen werd de herkenbaarheid voor het werkveld maar ten dele onderschreven. Scholen voor primair onderwijs, praktijkonderwijs en speciaal onderwijs gaven aan moeite te hebben met vakspecifieke

termen, met name binnen het onderdeel 'meemaken'. Voor het ontwikkelteam is de herkenbaarheid van groot belang. Alle grote opdrachten zijn nog een keer tegen het licht gehouden. Elke grote opdracht heeft een onderscheidende focus meegekregen en inhoud zijn aangevuld en specifieker gemaakt. Ook heeft het ontwikkelteam met grote aandacht voor de brede doelgroep teksten bijgesteld en gecontroleerd op leesbaarheid.

De herkenbaarheid voor de disciplines

Uit de feedback van lerarenopleidingen blijkt dat er niet consequent omgegaan is met de opdracht aan het ontwikkelteam een visie en grote opdrachten te ontwikkelen voor het leergebied als geheel. Dit heeft het ontwikkelteam doen besluiten om geen verwijzingen naar namen van vakken op te nemen, wel wordt verwezen naar de unieke taal van de kunsten in beeld, klank, woord en beweging of naar meer specifieke kennis en vaardigheden.

Onderscheidende Grote opdrachten

In de feedback is door een groot aantal betrokkenen aangegeven dat er sprake is van overlap tussen grote opdrachten. Om die reden heeft het ontwikkelteam besloten onderscheidende en samenhangende grote opdrachten te ontwikkelen die in praktijk gecombineerd kunnen worden. Iedere grote opdracht heeft een bepaalde focus meegekregen. Een groot deel van de feedback ging over de grote overlap tussen grote opdracht 6 (Cultuur geeft betekenis aan sporen uit het verleden) en grote opdracht 9 (Kunst vertelt verhalen). Deze grote opdrachten zijn samengevoegd onder de titel Kunst & Cultuur verbindt verleden, heden, toekomst.

De inhoud van nog te ontwikkelen grote opdrachten

Na de tweede ontwikkelsessie was van twee grote opdrachten alleen nog maar de titel beschikbaar. Aan het werkveld is gevraagd suggesties te geven voor de inhoud van grote opdrachten 5 en 10.

Inhoud grote opdracht 5 (Oefening baart kunst)

De vakverenigingen en vervolgoopleidingen gaven aan dat het belangrijk is om aandacht te besteden aan het oefenen, instuderen en verwerven van technieken. Scholen, vervolgoopleidingen en maatschappelijke organisaties gaven aan dat het creërende vermogen van leerlingen een belangrijke plek moest krijgen binnen deze grote opdracht. Vanuit het speciaal onderwijs lag de wens om het samenwerken een belangrijke plaats te geven. Het ontwikkelteam vindt het van groot belang dat alle partijen zich in de grote opdracht kunnen herkennen en heeft alle bovengenoemde elementen in de inhoud verwerkt. De grote opdracht heeft de volgende titel meegekregen: Vergroot het repertoire met technieken en vaardigheden.

Inhoud grote opdracht 10 (Is dit kunst?)

Voor de inhoud van Is dit kunst? zag het volledige werkveld een belangrijke plek voor filosofie weggelegd. In de feedback werden suggesties gedaan over wat kunst is in relatie tot schoonheid en hoe dat aspect bijvoorbeeld vanuit cultuur en religie onderzocht kan worden. De lerarenopleidingen gaven aan dat het belangrijk is om hierbij in gedachte te houden dat het niet alleen hoeft te gaan over wat 'mooi' is, maar dat andere onderwerpen ook tot interessant onderzoeken kunnen leiden. Dit heeft geleid tot een invulling van deze grote opdracht onder de titel Vervreemden en verwonderen kunst en cultuur?

Titels Grote Opdrachten

Er zijn veel opmerkingen gemaakt over en suggesties gegeven voor de titels van de grote opdrachten. Het ontwikkelteam heeft alle titels aangepast en ervoor gezorgd dat

titels de lading dekken. De grote opdrachten met het accent op 'maken en betekenis geven' hebben een titel beginnend met een werkwoord en zijn te lezen als de opdracht aan het leergebied. Alle grote opdrachten met het accent op 'meemaken en betekenis geven' beginnen met kunst en cultuur. Deze grote opdrachten zijn te lezen als stellingen. De meer filosofische grote opdracht eindigt met kunst en cultuur en is in vragende vorm gesteld.

Talentontwikkeling

In de feedback zijn opmerkingen geplaatst door de vervolgopleidingen over 'talentontwikkeling' binnen het leergebied Kunst & Cultuur. De mening van het ontwikkelteam daarover is dat talentontwikkeling van leerlingen in de kern van het leergebied Kunst & Cultuur draait om het onderzoeken van eigen capaciteiten. Daarom is het van essentieel belang dat alle leerlingen in aanraking komen met Kunst & Cultuur en in staat gesteld worden te ontdekken of daar een talent ligt.

Kunst- en cultuurgeschiedenis

In het gedeelte van de feedback van de universitaire lerarenopleidingen werd de vraag gesteld over de positie en inhoud van kunst- en cultuurgeschiedenis in het geheel van visie en grote opdrachten. Het ontwikkelteam heeft de opdracht een visie en grote opdrachten (en in een latere fase de uitwerking daarvan in kennis en vaardigheden) te ontwikkelen voor de kern van het leergebied Kunst & Cultuur. In de kern van het leergebied ligt het accent op een brede oriëntatie van kunst en cultuur. Daarbij hoort volgens het ontwikkelteam een interdisciplinair aanbod van kunst- en cultuurgeschiedenis in context. Kunst- en cultuurgeschiedenis wordt pas specifiek aangeboden wanneer leerlingen in de bovenbouw van het VO voor een Kunst & Cultuurvak hebben gekozen. De grote opdrachten geven hier voldoende aanknopingspunten voor. In de volgende fase gaat het ontwikkelteam aan de slag met de uitwerking van kennis en vaardigheden in bouwstenen. Dan zullen tevens aanbevelingen gedaan worden voor de vakken in de bovenbouw en het vervolg van het traject.

Bijlage 1. Consultatieproces

Algemene aanpak consultatieproces

De consultatie heeft verschillende doelen. Het eerste doel is het inhoudelijk verrijken van de tussenproducten. De ontwikkelteams kunnen immers niet alleen de bouwstenen formuleren. Zij hebben de deskundigheid en ervaringen van de rest van het onderwijs- en maatschappelijke veld hierin nodig. Het tweede doel is de herkenbaarheid van de eindopbrengst voor leraren te bevorderen. De ontwikkelscholen hebben hierin een belangrijke rol. Leraren zijn immers de beoogde gebruikers. Tenslotte hebben veel betrokkenen een belang bij de inhoud van de eindopbrengst of spelen ze een rol in de realisatie van het uiteindelijke curriculum; het is belangrijk dat zij in deze fase al hun inbreng kunnen geven.

Bij de start van de consultatieperiode is het tussenproduct van alle ontwikkelteams met bijbehorende consultatievragen breed gedeeld met ontwikkelscholen en andere betrokkenen in het onderwijsveld. De betrokkenen konden feedback aanreiken via een online feedbackformulier. Daarnaast zijn de leraren en schoolleiders uit de ontwikkelteams uitgenodigd bij verschillende bijeenkomsten die door diverse partijen zijn georganiseerd, om daar met aanwezigen in gesprek te gaan over de tussenproducten. De organisatoren van de bijeenkomsten konden daarna schriftelijke feedback aanleveren via de online feedbackformulieren. In een aantal gevallen waren er ook bijeenkomsten die meer gericht waren op het ophalen van input voor de komende ontwikkelsessie.

Binnengekomen reacties in de tweede consultatieperiode

De tweede consultatieperiode liep van dinsdag 5 juni tot en met vrijdag 6 juli. Ontwikkelteam Mens en Maatschappij heeft geen grote opdrachten als tussenproduct opgeleverd en dus ook geen feedback gevraagd, maar heeft reacties gevraagd op een aantal vragen als *input* voor het formuleren van grote opdrachten. Hier hebben 25 organisaties dan wel individuen aan meegewerkt.

Voor de overige leergebieden zijn er 490 feedbackformulieren ingevuld. Deels zijn dit persoonlijke reacties, maar er zijn ook formulieren ingevuld namens organisaties of naar aanleiding van bijeenkomsten. In totaal waren er 8.255 betrokkenen bij de feedbackreacties. In de feedback zijn o.a. vakverenigingen, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven vertegenwoordigd. Ook de ontwikkelscholen hebben gereageerd op de tussenproducten door middel van de feedbackformulieren. De ontwikkelscholen hadden de opdracht om hun inbreng te baseren op de feedback van het lerarenteam op hun school, van ouders, van leerlingen en waar mogelijk het aansluitend onderwijs en maatschappelijke organisaties rondom de school. De specifieke aantallen feedbackreacties zijn per leergebied als volgt:

Leergebieden	Nederlands	Rekenen/ Wiskunde	Engels/MVT	Burgerschap	Dig. Geletterdheid	Bewegen en sport	Kunst en Cultuur	Mens en Maatschappij	Mens en Natuur
Het aantal reacties via de website	64	52	50	91	51	53	51	*	78

*Ontwikkelteam Mens en Maatschappij heeft geen grote opdrachten als tussenproduct opgeleverd en dus ook geen feedbackreacties via de website opgehaald, maar heeft input

gevraagd via bijeenkomsten op een aantal vragen. Het gaat om 25 reacties voor dit leergebied.

Bent u benieuwd naar de binnengekomen reacties? Deze kunt u vinden op <https://curriculum.nu/tussenproducten-en-feedback/>. Scroll op de pagina naar beneden, klik op Grote Opdrachten en kies dan het leergebied waarvan u de feedback wilt lezen.

Analyse van input en feedback

De leden van het ontwikkelteam hebben de reacties op een gestructureerde manier uitgewerkt. Het ontwikkelteam heeft de binnengekomen antwoorden geclusterd in thema's en geanalyseerd op grote lijnen in die reacties. Vervolgens zijn de reacties door de ontwikkelteamleden individueel en als team gewaardeerd. Op basis van de teamwaardering en bijbehorende argumentatie hebben de leden van het ontwikkelteam vastgesteld (i) welke input en feedback in de grote opdrachten wordt verwerkt, (ii) welke input en feedback niet in de grote opdrachten wordt verwerkt en (iii) welke feedback naar de volgende fase wordt meegenomen.